

Går det att rucka på husens tröghet och sega strukturer?
Katarina Bonnevier lyfter fram kvinnliga arkitekters motmakt
för att tänka nytt och visa att rum går att förvandla.

ETT RUM MED UTSIKT

KATARINA BONNEVIER

Arkitekturen är alltid där, runt omkring oss, med oss, i oss. Den kilar sig fast i språket, bygger metaforer och väggarna runt omkring oss. Här en fritt återgiven tankeväxling på en imaginär veranda i Athens, Georgia:

– Herrn's verktyg kommer aldrig demontera herrgårdsbyggnaden, sa Audre Lourde. En tordyvel kröp över hennes hand, eldflugorna dansade i mörkret. Bredvid satt Jennifer Bloomer tillbakalutad i en knastrig korgfätölj. Hennes blick vilade på Lourde. Bloomer nickade och sa:

– Visst, men tänk om det är de enda verktyg vi kan lägga vantarna på? Människor bor i hus, inte i metaforer. Kanske vi kan sno verktygen och använda dom till vår sak? Plocka isär de gamla husen och återanvända delarna för att bygga hus där det finns rum för alla!¹

Och jag tänker: husen är inte så tröga och stillastående som de låtsas. Jag vill bygga till, bygga om, rasera, svepa, förflytta, förvandla. Röra mig kring provisoriska flyglar och kammare i en queer byggnad vars väggar är uppförda, sen nedmonterade och flyttade, så snart deras syfte är utspelat.² Ungefär som Selma Lagerlöf gjorde med sitt Mårbacka, där lager på lager av berättelser och ytterväggar transformerades till en extravagant, kitschig och dissonant herrgårdsbyggnad. Eller arkitekten Eileen Gray när hon byggde ett hus, E.1027, som var ett försök, ett materialiserat förslag som erbjöd möjligheter att leva ett raffinerat, modernt, intimt liv, bortom heteronormativitetens förkrympande regelverk. Jag skriver om båda exemplen i min avhandling *Behind Straight Curtains: towards a queer feminist theory of architecture* (Stockholm 2007).

För mig är ordväxlingen, alltså den mellan Lourde och Bloomer, en metodologi för forskning som både undersöker, plockar isär förtrycksordningar och skapar eller pekar framåt mot en ny arkitektur. En arkitektur som bråkar med den normaliserade diskursen. Jag är intresserad av texter som *gör* det de handlar om. När

vad och *hur* sammanfaller. En sådan metodologi försöker hantera att arkitekturteorin befinner sig både i en verksamhet där allt kan prövas i byggnadsförslag genom ritningar, modeller och prototyper och i det skrivna ordets forskningstradition. Min avhandling föreställer ett teatermanuskript till en imaginär föreläsningsserie. En utgångspunkt har varit att arkitekturen inte kan särskiljas utan

Det är fantastiskt att Jane Fonda har uppfört en bubbelgumrosa vaginaentré till sitt loft i Atlanta.

uppstår i ett samspel med aktörer och handlingar. Den anspelar på de tryckta föreläsningsskript som är så viktiga i den feministiska tankeproduktionen, till exempel Virginia Woolfs *Ett eget rum* (1929). Men den tar också med sig rummet där föreläsningen hålls och publiken – en mängd mer eller mindre aktiva karaktärer – och förflyttar dem till de arkitekturer som undersöks. Jag vill klä arkitekturen i bästa stass och visa upp den ur queera perspektiv, ett sätt att realisera min dröm om transformation.

Var och en av fallstudierna har huvudroller, förutom Selma Lagerlöf/Mårbacka och Eileen Gray/E.1027, har jag även utforskat den litterära salongen kring Natalie Barney, men de vore inget utan det sociala sammanhanget. Med lekande ord konstaterade sociologen Elspeth Probyn:

– Space is a pressing matter and it matters which bodies where and how press up against it. Most important of all are who these bodies are with.³

Det är som sociala rum byggnadsverken blir viktiga. På olika sätt var dessa byggnader med och skapade queerkultur mitt i masskulturen, som en del av den och med meningar som överskrider den heteronormativa tolkningsramen.⁴ Överallt i dessa arkitekturer finns dolda och synliga avsikter, ett överskott av betydelser för mig att tolka. Lagerlöf blickar på mig från tjugan, Mårbacka finns där bakom. *Behind Straight Curtains* är också en hyllningstext, ett uttryck för min förälskelse. Det handlar om att berätta historier för såna som oss. Och om vem som har tolkningsföreträde.

Vilka normer är byggnaden med och upprätthåller? Och vilka lyckas den förskjuta? Arkitektur bygger på, och repeterar, kulturella normer, den är ingen neutral bakgrund. Samtidigt som jag tänker att det behövs mer forskning som lyfter fram hur detta sker kommer genast min längtan efter subversion. Jag me-

nar att viss arkitektur, som E.1027, kan förstås som en feministisk kritik av arkitekturens kultur. En kultur som har ett tvivelaktigt förhållande till sexualitet, *all* sexualitet, och som vidmakthåller en normativ maskulinistisk smak. Den smaken homogeniserar och förtrycker genom att definiera allt som inte är normativt, "naturligt" eller "neutralt" som avvikande, pråligt, dåligt, osvenskt eller banalt. Ytan är ytlig, är smink, färg och dekor, tillhör det sekundära och kvinnliga inom arkitekturen. Termen konstruktion ses utan sitt sociala och kulturella innehåll, den framstår som en märkligt essentialistisk term. Arkitekturens konstruktion uppstår utifrån rationella argument om funktion och ekonomi långt ifrån ytlighet, dekoration eller andra fjolligheter.

Designhistorikern Penny Sparke menar i inledningen till *Women's Places* att arkitekturen var ett föregångsområde när det gällde att leta fram kvinnor som dolts i historien.⁵ Först blev jag förvånad och sedan bekymrad, om det är så hur kan vi fortfarande veta så lite? Produktionen av osynlighet pågår ständigt. Arkitekturskolorna i Sverige lär fortfarande ut skamlöst lite om något som helst genusperspektiv på arkitektur. 1995 publicerade *Kvinnovetenskaplig tidskrift* ett annat temanummer om rum.⁶ På framsidan ställdes frågan "Hur skapar kvinnor livsrum?" Som en försmak av min forskning fanns texter om den litterära salongen av Ingrid Holmqvist och om E.1027 av Beatriz Colomina. Numret presenterade även *Ett eget rum* av Virginia Woolf. Men då ställdes inga frågor om intersektionen mellan genus och sexualitet, queer och hetero-

normativitet. Vad förbiser jag från dagens utblickspunkt?

Här står vi mitt i den svåra uppgiften att bråka på flera fronter samtidigt. Fortsätta plocka fram kvinnor som historiska byggare och arkitekter, som Helena Werners avhandling *Kvinnliga arkitekter: om byggpionjärer och debatterna kring kvinnlig yrkesutövning i Sverige* (Göteborg, 2006). Utan att hävda att de stod utanför makt-hierarkierna – de kvinnor som lyckades bygga tillhörde oftast en ekonomisk eller kulturellt privilegierad klass – eller representerade något essentiellt kvinnligt, eller skapade en särskilt kvinnlig arkitektur. Det är fantastiskt att Jane Fonda har uppfört en bubbelgumrosa vaginaentré till sitt loft i Atlanta och att det mitt på fasaden Skeppsbron 44 sitter en liten ogenerad fitta – ett ornament som riktar sig rakt ut mot Stockholms sjöentré. Men de arkitektoniska uttrycken för det "kvinnliga" är slående olika. Fråga istället i vilket syfte etiketten sätts där.

Arkitekten är byggd på ett modernistiskt ideal om det tysta geniet, *the lonesome cowboy* eller sagofarbrorn, mästaren med sina lärlingar och älskarinnor. Vem kan uppfylla denna roll? Den manliga arkitektens status sammanfaller med den privilegierade statusen hos manlig maskulinitet. Despina Stratigakos har i "The uncanny architect. Fears of lesbian builders and deviant homes in modern Germany" visat upp starkt homofoba argument mot den perverterade maskuliniteten hos kvinnliga arkitekter och deras byggnader.⁷ Det är fortfarande angeläget att avmystifiera arkitekturens tofflande sagogubbar med sina essentialistiska typologier, som till

exempel Brady Burroughs gjort i sitt arbete kring arkitekt Peter Zumthors badhus, genom att undersöka deras arkitektur med genusvetenskapliga begrepp.⁸ Den subversiva läsningen transformerar arkitekturen och avlockar den betydelser mer varierade än genusdualismens hierarkiska fastlåsning.

Kampen att visa upp och insistera på feministiska aspekter på arkitekturens teori och historia är definitivt en pågående process i Sverige och på andra håll. Från min veranda – med en feministisk blick på arkitekturens hörn och fladdrande väggar – tänker jag att det är rörelsen mellan arkitektur som byggda miljöer och som tankekonstruktioner som är den underbara och uppfodrande styrkan i denna utblick.

Noter

- 1 Jennifer Bloomer: *Architecture and the Text: The (S)crypts of Joyce and Piranesi*, Yale University Press, 1993, s. 166.
- 2 Parafraas på och min översättning av Fabio Cleto's beskrivning av begreppet "camp" som "provisional 'wings' and 'chambers' of a queer building whose walls are erected, dismantled and moved elsewhere, as soon as their performing ends are accomplished." *Camp. Queer aesthetics and the Performing Subject: A Reader*, Cleto, (red.), (1999) University of Michigan Press, 2002, s. 36.
- 3 Elspeth Probyn: "Lesbians in Space. Gender, Sex and the Structure of Missing", *Gender, Place and Culture*, 1995/1, s. 81. "Arkitektur är en trängande angelägenhet och det är angeläget vilka kroppar, var och hur, som trycker sig emot den. Angelägnast av allt är vem dessa kroppar trängs med." (Min övers.).
- 4 Det queera ska inte förstås som en egen avgränsad värld utan som en del av masskulturen. Alexander Doty har till exempel studerat queerhet som ett erotiskt centrum som strukturerar masskulturen. Doty: *Making Things Perfectly Queer. Interpreting Mass Culture*, University of Minnesota Press, 1997, s. 3.
- 5 Brenda Martin och Penny Sparke, (red.), *Women's Places: Architecture and Design 1860-1960*, London and New York, Routledge, 2003, s. xi.
- 6 *Kvinnovetenskaplig tidskrift*, 1995/2-3, Annelie Bränström Öhman: "Introduktion till Ett eget rum", s. 9-11, Virginia Woolf: *Ett eget rum*, s. 12-20, Ingrid Holmqvist: "Kvinnligt och manligt i Malla Silfverstolpes salong", s. 34-46, Beatriz Colomina: "Kampen om E. 1027", s. 47-57.
- 7 Despina Stratigakos: "The uncanny architect. Fears of lesbian builders and deviant homes in modern Germany", i Hilde Heyen och Gulsum Baydar, (red.): *Negotiating Domesticity. Spatial productions of Gender in Modern Architecture*, Routledge, 2005, s. 145-161.
- 8 Brady Burroughs: *Do Bodies Matter? Stone, water, light, skin and material performativity in Therme Vals* (D-uppsats), Centrum för Genusstudier, Stockholms Universitet, 2007.

Katarina Bonnevier

Arkitekturskolan
Kungliga tekniska högskolan
Stockholm
katarina@arch.kth.se